

Oponentský posudek na diplomovou práci Jana Kalety „Budoucnost svobodná a společná: Spor The Zeitgeist Movement a Freedomain Radio jako konflikt vědeckých paradigmat“, FHS UK, Praha 2016, 120 s.

Práce se věnuje sporu mezi anarchokapitalistickou skupinou okolo Free Domain Radio (FDR) a hnutími The Venus Project a The Zeitgeist Movement, které prosazují nepeněžní hospodářství založené na zdrojích (Resource-Based Economy, RBE). Kaleta zařadí oba tyto směry do anarchismu jako jeho liberálně-kapitalistickou odnož a naopak odnož levicově-technokratickou. Tím podle něj odpadá velké množství jiných neshod a polemika mezi hnutími se soustředí na ekonomické otázky. Ústřední otázkou práce je, nakolik lze spor a vzájemné neporozumění mezi představiteli obou hnutí vnímat jako záležitost vědy a nakolik byly naopak motivovány mimovědecky.

V teoretické části práce Kaleta definuje především dva pojmy, které jsou klíčové pro hypotézy, jak vysvětlit neporozumění mezi RBE a FDR: paradigma a ideologii. Teorie *vědeckých paradigmat* v podání T. S. Kuhna a jeho některých následovníků pokládá za možný zdroj neporozumění skutečnost, že každé paradigma vytváří vlastní pojmovou a výkladovou strukturu, v jejímž světle se nároky jiných paradigmat jeví jako „zjevně podezřelé, ne-li rovnou nesprávné“ (s. 28). Diskuse mezi přívrženci různých paradigmat musejí proto ztroskotat na rozpadu komunikace způsobeném vzájemným neporozuměním. (s. 26-31)

V diskusi o *ideologii* (s. 22-25) si Kaleta z bohatého, ale ne vždy sourodého odkazu filosofické a sociologické literatury vybírá ty prvky, které staví ideologii proti vědě. Zdůrazňuje, že stejně jako věda je ideologie relativně systematický způsob vztažení se ke světu. Na rozdíl od vědy však nebuduje na objektivních metodách dosahování konsenzu, ale je závislá na „subjektivních, historických a kulturních rámcích“. (s. 24) Hlavním cílem ideologie je manipulace či „získávání lidí na základě podobnosti“ (viz později s. 53). Zdrojem neporozumění mezi hnutími, dovozují, tu budou odlišné mobilizační cíle a použité rámce. V tomto posledním bodě se Kaleta mohl vyjádřit jasněji, jinak však pokládám jeho práci s literaturou k ideologii za pozoruhodně samostatnou a soustředěnou.

Polemický střet dvou hnutí definuje Kaleta s ještě s použitím Hackingovy teorie jako situaci dekonstrukce. Ať už je zdrojem počátečního podezření vůči protistraně cokoli, „považuje-li mluvčí něco za konstrukci, bude se to snažit dekonstruovat“ (s. 33). V ideálním světě by měla věda z polemiky profitovat (viz princip falzifikace), ve skutečnosti ale vyústí mnohokrát kritika v konflikt, nikoli v dialog. To vysvětlují diskurzivní psychologové Harré a Gillet buďto nedostatečnými vědomostmi o jazyce protistrany nebo nevhodnou atmosférou, kdy se protistrana cítí kritikou znejistěna a ohrožena. (s. 33-35) Uvidíme ještě, že obě tyto možnosti bere práce později v potaz, stejně jako myšlenku, že v každém hnutí mohou koexistovat vědecké a ideologické prvky (s. 32).

K teoretické úvodní části patří ještě pěkně napsaný úvodní přehled o názorech a působení ústředních postav zkoumaných hnutí: Stefana Molyneuxa, Jacque Fresca a Petera Josepha (s. 13-21), který plní v českém prostředí důležitou informativní roli, a obzor dosavadní, pohříchu nečetné, literatury o obou hnutích (s. 35-41).

Jak vysvětluje v metodologické kapitole (s. 42-54), autor zpracoval debatu mezi Molyneuxovým FDR a směry hlásícími se k RBE na ploše asi pěti let mezi roky 2008 a 2013. Nejvíce vytěžované jsou interakce mezi Peterem Josephem a Molyneuxem v průběhu roku 2013, které vyústily ve vzájemnou roztržku, ale jak ještě uvidíme, byl Jan Kaleta často nucen dohledávat další prameny, které by dodaly

potřebný kontext nebo poskytly důležité argumenty, které v diskusi z nějakého důvodu nezazněly. Vzhledem k tomu, že se práce soustředí na argumenty, ať už vědecké či nevědecké, nevěnuje se otázce médií komunikace, a to ačkoli používá zajímavé prameny jako mj. blogposty, veřejné přednášky, rozhlasové debaty s posluchači či videa na Youtube.com. K inovativnějším výzkumným technikám patří použití automatizovaného převodu řeči na text pomocí služby Voice Base.

Autor se hlásí k diskurzivní analýze, diskurzivní psychologii, a Grounded Theory. Nejsilněji je cítit vliv posledně jmenované. Kaleta využil metodu otevřeného kódování a agregace kódů k explorativní analýze debat. Motivy a argumenty, které v diskusi zazněly, postupně slučoval do skupin, až mu vyšla čtyři klíčová témata, jimž také odpovídají další čtyři empiricky založené kapitoly: debaty o ekonomických pojmech (s. 55-70), selhání komunikace a osobní konflikt (s. 71-81), ideologická východiska obou hnutí (s. 81-92) a konečně problém měřítka, ve kterém chtějí uplatňovat změnu (s.93-100). K ústředním teoretickým pojmům se hlásí pouze dvě kapitoly (třetí k paradigmatu a pátá k ideologii). Objevují se nové vlivy, které pomohla plně odhalit až empirická analýza: osobní eskalace konfliktu mezi Peterem Josephem a Molyneuxem i odlišná vize sociální změny. Kaleta neskrývá, že přiměřeně novým zjištěním doplnil i teoretické úvahy o již zmiňovaného Hackinga a diskursivní psychologii (s. 49-50).

Hlavním úkolem první analytické (celkově tedy třetí) kapitoly je zjistit, zda obě hnutí používají vědeckou argumentaci. Tu Kaleta operacionálně vymezil pomocí z Kuhna dovozených znaků paradigmatu: (1) pojmy a nástroje, (2) teoretické struktury a (3) oborové cíle. Podle mého názoru s operacionalizací paradigmatu pracuje poměrně volně, soustřeďuje se především na oborové cíle. RBE vášnivě kritizuje trh a cenu jako buďto mimořádně neefektivní, nebo přímo „šílené, schizofrenní“ (s. 58) metody ekonomické kalkulace a alokace zdrojů. Zatímco FDR v debatě pracuje se standardními pojmy a teoriemi rakouské školy, RBE se omezuje na kritiku kapitalismu a liberální ekonomie, aniž by nabídla, jak jinak naplnit některé z hlavních oborových cílů ekonomie: otázku ekonomické kalkulace a motivace lidského jednání. Kaletovi se však podařilo dohledat v jiných publikacích, že v RBE existuje metoda přímé kalkulace bez cenového média, založená na inženýrských systémech. Jejich přehled včetně srovnání s rakouskou školou podává v závěru kapitoly (s. 65-70).

Ve čtvrté kapitole dojde na stopování konfliktů mezi oběma hnutími. Autor ukazuje, jak anarchokapitalisté, přesvědčení o neexistenci ekonomického programu na straně protivníka, vysvětlují RBE jako variantu socialismu a komunismu, a to i přes protesty jejích přívrženců. Kritický jazyk RBE potom pokládají za pouhou nesolidní formu argumentace. Molyneux k tomu přidává ještě názor, že RBE je projevem nepřekonaných dětských traumat a v podstatě životní nezralosti svých přívrženců (s. 74-76). Peter Joseph se cítí uražen, tím spíše, že Molyneux někdy používá nekorektní diskusní techniky a dává najevo, že argumenty oponenta nebere vážně.

Otázka motivace lidského jednání se vrací na scénu v páté kapitole o ideologických východiscích obou ekonomických systémů. Aby je rekonstruoval, přivádí Kaleta na scénu další vystoupení a publikace. S jejich pomocí ukazuje, že RBE pokládá lidské chování především za produkt vnějších podmínek. V kapitalistickém hospodářství jsou jednotlivci podrobeni „strukturálnímu násilí“, tedy nátlaku ze strany systému, který má za následek přehnanou soutěživost, plýtvání zdroji ve jménu růstu a v konečném důsledku frustraci lidských potřeb. K nápravě je potřeba nastolit vědecky řízený, nekapitalistický systém, který tyto problémy nevyvolá. Naopak Molyneux věří v autonomii lidského jednání. Spontánní, nenásilná interakce a směna mezi jednotlivci povede k optimalizaci

společenského prospěchu. Podmínkou je odbourat ze vztahů nevyprovokované násilí a nátlak – jednak při výchově nebo v osobních vztazích, jednak zrušením státních institucí včetně měny. Kaleta na závěr konstatuje, že obě hnutí jsou si blízká, ale liší se v názoru „do jaké míry může podle jejich názoru jedinec vzdorovat strukturálnímu nátlaku“ (s. 92).

V šesté kapitole dovádí tuto myšlenku ještě dále, neboť odlišný pohled na podstatu lidského jednání vede i k odlišnému modelu sociální změny. Z pohledu RBE je potřeba rozsáhlé systémové změny – ideálně v planetárním měřítku, minimálně na modelovém městě. Podle FDR je naopak potřeba začít u jedince: ozdravit osobní vztahy a začít používat nestátní prostředky směny a sociálních služeb. Tyto plány nejsou v zásadním rozporu; obě hnutí pracují s pozvolnou změnou a shodnou se na možnosti budovat města jako minimální (RBE) či maximální (FDR) experimentální platformu. Přesto odlišná východiska v prosazování sociální změny prohlubují.

V závěrečné kapitole (s. 101-109) Kaleta své analýzy velmi dobře shrne a dodává ještě některá důležitá pozorování. Obě strany si byly vědomy, že „každý hovoří jiným jazykem“ [...] nikdo z nich však zde nehledal zdroj nedorozumění“. Anarchokapitalisté byli přesvědčeni, „že zastánci RBE nerozumí ekonomii“, protože ti klasickou ekonomii odmítali a o vlastních teoriích nehovořili (s. 102). K tomu se přidávají odlišná ideologická východiska a praktický program, takže interakce buďto záhy končí (Spinney a Hume), nebo eskaluje do psychologicky motivovaného konfliktu (Molyneux a Peter Joseph). Svou roli sehrálo i to, že anarchokapitalista Molyneux stál v diskusích pohodlně na domácí půdě, zatímco zastánce RBE Peter Joseph musel vyvíjet iniciativu (s. 105).

Hlavním důvodem ale zřejmě bylo něco jiného. Zatímco RBE je hnutí argumentující navenek především ideologicky, zatímco vědeckému obsahu se věnuje pouze uvnitř (a všichni členové a členky s ním ani nebudou seznámeni), FDR naopak začíná prosazováním pohledu rakouské školy, tedy vědecky, a o ideologických otázkách jako např. o terapii zaměřené na rodinné vztahy se diskutuje až uvnitř, mezi přívrženci hnutí (s. 104-105). Ačkoli obě hnutí obsahují vědecký prvek, svým způsobem vědecká debata mezi oběma hnutími ani nezačala. S využitím svých poznatků ji ale Kaleta pokládá do budoucnosti za možnou.

Předložená práce trpí některými formálními a stylistickými nedostatky. V seznamu literatury a v poznámkách pod čarou ruší nesjednocený styl citací (psaní velkých písmen, používání kurzívy) a překlepy. Rozhodně se nemělo stát, že z práce vypadl odkaz na tezi Valerie Leivy Constenly, která představuje ekonomický model RBE zevnitř, a kterou Kaleta pozitivně hodnotí, protože se vlastně snaží o něco podobného jako jeho práce (s. 38).¹ Překlepů je dost i v hlavním textu práce a někdy ztěžují čtenářské porozumění – autor věnovat více pozornosti opravě drobných chyb.

Ojedinele se stane, že se autorův celkově dobrý styl přehoupne do kostrbatých, šroubovaných sentencí. Kaleta volí výstižné citáty z analyzovaných materiálů, které na některých místech doplňuje ihned interpretací z pohledu interakce. Tam, kde pouze popisuje argumenty jedné ze stran, je ale někdy řadí příliš volně (zejména v kapitole tři a čtyři). Naopak, jak přibývá Kaletova vlastního

¹ Leiva Constenla, Valeria, *Monetary Economics and Resource-Based Economy, a Theoretical Analysis*, BA Thesis, Valparaiso University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Santiago 2012; translated by the author. Dostupné online z <https://archive.org/download/TesisValeriaLeivaConstenla/DRAFT%20THESIS%20Valeria%20Leiva%20Constenla%20ENGLISH.docx> [přístup 26.5.2016].

analytického přínosu, stává se text jasnější a přímočařejší (rekonstrukce inženýrské kalkulace a její srovnání s klasickou ekonomikou v kapitole tři, většina kapitol pět a šest, závěr).

Celkově hodnotím práci jako velmi zdařilou. Téma výzkumu je originální, v domácí ale i zahraniční literatuře málo vytěžené. Výzkumný problém je vymezen zvladatelně a jasně. Formulace a posouzení hypotéz jsou tak trochu roztroušeny po celé práci, ale autor s nimi pracuje logicky konzistentně. Práce používá kvalitativní metody bez inovací, ale přiměřeně, s citem pro jejich základní smysl a výhody. Teoretický rámec je nejen vhodně zvolený, ale samostatně dopracovaný. Autor následuje svůj materiál a neváhá upravit teoretický rámec podle výsledků explorativní analýzy. Závěry a vysvětlení konfliktu jsou věrohodné a práce je zřejmým přínosem k poznání zkoumaného tématu.

Navrhuji tuto práci hodnotit **výborně**.

Michael Voříšek, 29.V.2016